

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ**

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні Вченої ради
факультету соціології

Протокол №_5_

від “22” грудня 2021 р.

Валентина ЧЕПАК

**ПРОГРАМА
комплексного підсумкового іспиту
на здобуття
освітнього рівня «бакалавр»
за спеціальністю 054 «Соціологія»
освітньою програмою «Соціологія»**

КИЇВ - 2021

ЗМІСТ

I. Загальні положення	3
II. Організаційно-методичні рекомендації	3
III. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ І ЛІТЕРАТУРА ДО ІСПИТУ	5
1. Напрямок: «Теорія та історія соціології».....	5
2. Напрямок: «Соціальна структура суспільства».....	6
3. Напрямок: «Методологія та методи соціологічних досліджень»	7
Тема 1. Методологія соціологічних досліджень.....	7
Тема 2. Проектування соціологічного дослідження та методи збору соціологічних даних	7
Тема 3. Методи аналізу соціологічних даних.....	8
4. Напрямок: Блоки вільного вибору студентів	8
4.1. "Прикладні соціологічні дослідження"	8
Тема 1. Інструментарій соціологічного опитування.....	8
Тема 2. Емпіричні контент-аналітичні дослідження	9
Тема 3. Методи вимірювання соціальних показників	9
4.2. "Соціологія урбанізації та глобалізації"	10
Тема 1. Соціологічні теорії міста та урбанізації.....	10
Тема 2. Соціологія глобалізації	10
Тема 3. Соціологія соціальних переміщень	10
IV. ПРИКЛАД РОЗВ'ЯЗАННЯ 2 ЗАВДАННЯ	12

I. Загальні положення

Комплексний підсумковий іспит є важливою складовою навчально-виховного процесу і призначений для об'єктивного оцінювання рівня набутих під час навчання знань, умінь і навичок майбутньої фахової діяльності. Їх оцінка дозволяє не лише визначити рівень фахової підготовки випускників освітньої програми, але і зафіксувати слабкі місця у підготовці студентів, що є важливим для продовження їхнього навчання на здобуття освітнього ступеню «магістр».

II. Організаційно-методичні рекомендації

(форма проведення, вимоги до оцінювання знань, навичок і вмінь студентів)

Комплексний підсумковий іспит передбачає перевірку теоретичних знань та практичних вмінь, набутих студентами протягом навчання на освітньому рівні «бакалавр» з предметів, засвоєння яких дозволяє скласти достатньо повне уявлення про сучасну соціологічну науку, закласти основу фахової діяльності соціолога, а саме: «Історія соціології», «Сучасні соціологічні теорії», «Соціальна структура суспільства», «Методологія соціологічного дослідження», «Методи аналізу соціологічних даних», а також дисципліни блоків вільного вибору студентів.

На іспиті підтверджується опанування студентами програмних результатів навчання за освітньою програмою «Соціологія»: розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми (PH2), застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі (PH3), застосовувати інструментарій соціологічної науки в дослідженні різних сфер суспільного життя (PH13) та блоків дисциплін вільного вибору студентів.

Комплексний підсумковий іспит проводиться у письмовій формі. *Залежно від стану епідеміологічної ситуації у країні, іспит може бути проведений у дистанційній (онлайн) формі.*

Кожен студент отримує індивідуальний екзаменаційний білет, який складається із двох частин, що містять завдання наступних видів:

1. Тестова частина: закриті та напівзакриті питання (передбачають вибір однієї альтернативи, або множинний вибір, ранжування, співвіднесення двох рядів понять/визначень/ідей/авторів тощо). Максимальна кількість балів, що може бути отримана за тестову частину іспиту – **50**.

2. Творче завдання з розробки аспектів методологічного розділу програми емпіричного дослідження за заданою темою, виконання якого оцінюється в **50** балів максимально і передбачає письмову творчу роботу студента за наступною логічною схемою:

1) формулювання об'єкту і предмету можливого емпіричного соціологічного

дослідження за заданою темою;

- 2) формулювання 1-2 дослідницьких питань в рамках заданої теми;
- 3) концептуалізація (теоретична інтерпретація) 2-3 важливих понять дослідження, безпосередньо пов'язаних із сформульованими дослідницькими питаннями (п.2);
- 4) операціоналізація (емпірична інтерпретація) визначених в п. 3 понять: перелік емпіричних індикаторів для кожного поняття;
- 5) формулювання 2-3 гіпотез, пов'язаних із дослідницькими питаннями (п.2);
- 6) вибір методу/методів збору інформації; обґрунтування вибору з урахуванням зробленої операціоналізації (п. 4) та необхідності перевірки визначених гіпотез (п.5).

Відповіді студентів мають бути лаконічними, ґрунтовними та логічними. У відповідях слід продемонструвати знання загальних та спеціальних соціологічних теорій, вміння формулювати гіпотези, здійснювати соціологічну інтерпретацію понять та знаходити відповідні емпіричні індикатори, вміння визначати дотичні до емпіричного завдання методи збору та аналізу даних.

Виконання всіх завдань з комплексного іспиту є обов'язковим.

Оцінка за екзаменаційну роботу виставляється комісією колегіально, затверджується підписами голови екзаменаційної комісії та членів комісії й оприлюднюється на наступний день після написання письмового іспиту. **Загальна максимальна сума балів за екзаменаційну роботу - 100.**

III. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ І ЛІТЕРАТУРА ДО ІСПИТУ

1. Напрямок: «Теорія та історія соціології»

Тема 1. Історія соціології

Соціологічна концепція О.Конта. Соціологічний натуралізм (органіцизм, соціальний дарвінізм, расово-антропологічна школа, географічна школа). Соціологічна концепція Г.Спенсера. Теорія суспільства К.Маркса (відчуження; суспільно-економічна формація; класи та класова боротьба). Психологічний напрямок в соціології (психологія народів, психологія натовпу, теорія наслідування, інстинктивізм). Німецька формальна соціологія (Ф.Тьоніс та Г.Зімел). Соціологізм Е.Дюркгейма (предмет і метод соціології; правила соціологічного методу; соціальна солідарність та розподіл праці; соціологія суїциду). Соціологія М.Вебера (розуміюча соціологія; теорія соціальної дії; типи панування; теорія раціоналізації). Соціологія В.Парето (логічні та нелогічні дії, резидуї та деривації, теорія циркуляції еліт). Чиказька школа в соціології (теорія соціальної еволюції Р.Парка; дослідження міста; концепція соціальної дії Ф. Знанецького; ситуаційний аналіз У.Томаса).

Основні періоди історії розвитку соціологічної думки України. Соціолінгвістична концепція О.Потебні. Б.Кістяківський про проблеми логіки і методології наукового пізнання. Проблеми українського державотворення у творчості В.Липинського. "Загальна соціологія" М.Шаповала.

Тема 2. Сучасні соціологічні теорії

Французька соціологічна школа ХХ ст. (школа соціальної науки, концепція класів та колективної пам'яті М.Гальбваса, антропологічна концепція М.Моса, структурна антропологія К.Леві-Строса). Американська соціологія в ХХ сторіччі: теорія соціокультурної динаміки П.Сорокіна, соціологічна концепція Т.Парсонса, теорія соціальної структури Р.Мертон, теорії соціального обміну (Дж. Гоманс і П. Блау), символічний інтеракціонізм (Дж.Мід, Г. Блумер, І. Гофман). Феноменологічна соціологія (А.Шюц, П.Бергер, Т.Лукман). Етнометодологія (Г.Гарфінкель). Інтегративні соціологічні теорії: теорія комунікативної дії Ю.Габермаса, теорія структурації Е.Гіденса, постструктуралізм П.Бурдьє. Мультипарадигмальний статус сучасної соціологічної теорії.

Ключові поняття: позитивізм, натуралізм, органіцизм, марксизм, формальна соціологія, розуміюча соціологія, теорія соціальної дії, символічний інтеракціонізм, феноменологічна соціологія, етнометодологія, інтегративні соціологічні теорії, мультипарадигмальність.

Література

1. Coser L. Masters of Sociological Thought : Ideas in Historical and Social Context. 2nd ed. - Belmont, CA, United States, 1977. – P. 3-133, 199-318, 371-466.
2. Ritzer G. Modern Sociological Theory. 7th ed. - McGraw-Hill Education, 2007. – P. 97-132, 139-166, 196-209, 213-216, 231-245, 254-263, 478-490.
3. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / Пер.з фр. Г.Філіпчука. – К.: Юніверс, 2004. – С. 81-130, 151-212, 333-413, 421-496, 509-584.

4. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології: від Античності до початку ХХ ст. – К.: Либідь, 1993. – С.148-210, 223-242, 261-323.
5. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття. Посібник. – К.: «Либідь», 1996. – С.33-44, 54-88, 125-181.
6. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології. – К.: «Наукова думка», 1995. – 224 с.
7. Соболевська М.О. Неофункціоналістські та постструктуралістські теорії в сучасній соціології. Навчальний посібник. – К.: Дух і літера, 2010. – С.9-27, 107-150.
8. Соціологічна думка України: Навч. посібник / М.В.Захарченко, Б.В.Ф.Бурлачук, М.О.Молчанов та ін. – К.: Заповіт, 1996. – 424 с.
9. Історія української соціології: Навчальний посібник / К.Батаєва, В.Ф.Бурлачук, В.П. Степаненко та ін. – К: Кондор, 2018. – 392 с.
10. Теоретическая социология: Антология. В 2 ч. / Пер. с англ., фр., нем., ит. Баньковской. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – Ч. 1. – С. 6-25, 70-146, 216-248, 314-349, 374-390; Ч 2. – С. 3-42, 60-104, 105-135, 353-372.

2. Напрямок: «Соціальна структура суспільства»

Тема 1. Соціальна структура суспільства

Поняття соціальної структури суспільства. Фундаментальні властивості соціальних структур. Логіка та рівні соціоструктурного аналізу в соціології. Соціальні ресурси як дистрибутивні параметри соціальної структури, їх різновиди та класифікація. Статусна позиція та її ресурсоемкість, кристалізація (консистентність) статусу. Досягнутий, успадкований, узагальнений соціальний статус. Способи соціологічного вимірювання соціального статусу особи. Соціальна дистанція: поняття, структурні та культурні виміри. Поняття соціального класу в сучасній соціології. Методології дослідження соціальних класів. Соціологічне поняття середнього класу, прояви в сучасному українському суспільстві. Прекаріат: соціологічні показники та соціальні ефекти приналежності. Соціально-економічна стратифікація, її форми, фактори, виміри та індикатори. Бідність: види бідності, індикатори, соціологічні пояснення. Гендерна та вікова сегрегація. Сексизм та ейджизм: поняття, фактори, індикатори. Глобальні та локальні тенденції структурних змін. Особливості соціальної структури сучасного українського суспільства.

Ключові поняття: соціоструктурний аналіз, соціальна структура, соціальні відносини, соціальна стратифікація, соціальна мережа, соціальна мобільність, економічний капітал, культурний капітал, соціальний капітал, соціальна позиція, соціальний статус, статусна консистентність, соціальна дистанція, соціальний клас, середній клас, прекаріат, класова структура, соціальна сегрегація, дискримінація, сексизм, ейджизм.

Література

1. Гіденс Е. Соціологія / Пер.з англ. – Розділи 10, 5, 6, 9. – К.: Основи, 1999. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-173.html>
2. Коваліско Н.В. Стратифікаційний аналіз сучасного суспільства: Навч. посібник. Друге видання. – Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – С.33-52, 110-135, 255-270.
3. Кон М.Л., Скулер К. Стратифікація, професія та орієнтації // Соціальні структури і особистість: Дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників. – К.: Києво-Могилянська Академія, 2007. – С. 43-70.

4. Куценко О. Соціальні класи: соціологічні інтерпретації і підходи до вивчення // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціологія. – № 5, 2014. – С. 69-75. Режим доступу: <http://visnyk.soc.univ.kiev.ua/index.php/soc/issue/view/1>
5. Симончук О. Картографування класів: традиції та новації / О. Симончук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2016. – № 1. – С. 26-51. – Режим доступу: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2016-1/4.pdf>
6. Соціологія: Навч. посібник / за ред. С.О. Макеєва. – Київ: «Знання», 2005. – С. 130-185, 293-302.
7. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства/ Пер. з польської. – Гл. 4, 5, 9, 14, 18. – Київ, 2021. – С. 105-127, 135-147, 221-243, 387-398, 435-490, 531-545.

3. Напрямок: «Методологія та методи соціологічних досліджень»

Тема 1. Методологія соціологічних досліджень

Наукові засади соціологічного дослідження. Типи соціологічних досліджень. Роль теорії в соціологічному дослідженні. Тема, проблема, предмет та об'єкт дослідження. Дослідницьке питання та дослідницькі гіпотези. Залежні, незалежні та проміжні змінні в гіпотезі. Обґрунтування причинного впливу. Кількісні та якісні дослідження. Дизайн дослідження: експеримент та квазіексперимент; аналіз одного випадку; кроссекційний, лонгitudний, порівняльний дизайн; вторинний аналіз даних. Надійність, зовнішня та внутрішня валідність дизайну дослідження. Концептуалізація та операціоналізація понять дослідження. Вимірювання змінних. Валідність та надійність вимірювання. Вибірковий метод. Генеральна та вибірка сукупності. Типи і види вибірок. Проста випадкова вибірка. Багатоступеневі стратифіковані та кластерні вибірки. Невипадкові вибірки. Репрезентативність вибірки. Випадкові та систематичні помилки вибірки. Дизайн-ефект вибірки. Зважування вибірки. Етичні проблеми соціологічного дослідження.

Ключові поняття: соціологічне дослідження, гіпотеза дослідження, кількісні дослідження, якісні дослідження, концептуалізація, операціоналізація, вимірювання, валідність, надійність, дизайн дослідження, вибірковий метод, випадкова вибірка, невідповідна вибірка, репрезентативність вибірки.

Тема 2. Проектування соціологічного дослідження та методи збору соціологічних даних

Роль, структура та функції програми соціологічного дослідження. Проблема, мета, об'єкт та предмет дослідження. Типи гіпотез соціологічного дослідження. Логічна структура гіпотези. Організація соціологічного дослідження. Принциповий (стратегічний) план дослідження. Етапи емпіричного дослідження. Метод, техніка, методика та процедура соціологічного дослідження. Наукове спостереження та його види. Метод аналізу документів. Категорії, одиниці аналізу та одиниці обліку у контент-аналізі. Опитування та його види. Формалізоване інтерв'ю та анкетування. Процедура та інструментарій опитування. Загальна композиція анкети. Типи анкетних питань. Можливі зсуви інформації та способи їх коригування в опитуванні. Телефонне, поштове, та опитування в Інтернет. Експертне опитування. Соціометричне опитування. Тести у соціологічному дослідженні. Експеримент в соціологічному дослідженні. Програма експерименту. Експериментальна та контрольна групи. Якісні методи збору соціологічних даних. Глибинне інтерв'ю. Фокус-групове інтерв'ю.

Дискурс-аналіз. Поєднання кількісних та якісних методів збирання соціологічних даних у єдиному дослідницькому циклі. Фінансування робіт, кошторис дослідження. Етичні проблеми проведення соціологічного дослідження.

Ключові поняття: програма соціологічного дослідження, стратегічний план дослідження, гіпотези дослідження, спостереження, опитування, аналіз документів, формалізоване інтерв'ю, анкета, фокус-групове інтерв'ю, експеримент

Тема 3. Методи аналізу соціологічних даних

Вимірювання соціальних ознак (змінних) та типи шкал. Характеристики розподілу однієї змінної. Міри центральної тенденції. Міри варіації. Симетрія розподілу. Основні розподіли (нормальний, χ^2 , Стюдента та Фішера): параметри, властивості, сфера застосування. Таблиця частот та відсотків для однієї ознаки. Сумісний розподіл двох ознак. Двовимірні таблиці частот та відсотків. Зв'язок функціональний та кореляційний. Коефіцієнт χ^2 Пірсона, коефіцієнти Чупрова та Крамера. Стандартизація змінної. Статистичні висновки. Точкове та інтервальне оцінювання. Властивості точкових оцінок. Довірча ймовірність та довірчий інтервал. Перевірка статистичних гіпотез. Нульова та альтернативна гіпотези. Помилки першого та другого роду. Діаграма розсіювання. Лінійні та нелінійні зв'язки. Коефіцієнт кореляції Пірсона r . Кореляційне відношення η . Коефіцієнти рангової кореляції. Рівняння лінійної регресії (парної та множинної): метод найменших квадратів, відбір факторів, значущість та інтерпретація коефіцієнтів. Часткова та множинна кореляції. Коефіцієнт детермінації. Факторний аналіз: задачі та основні поняття (латентна змінна, фактор, факторне навантаження, загальність та специфічність, факторне значення). Методи виділення факторів: головні компоненти, головні фактори. Методи обертання факторної структури. Кластерний аналіз: задачі та основні поняття (відстань, кластер та його властивості). Аксиоми відстані. Ієрархічний кластерний аналіз. Інтерпретація та оцінка надійності результатів кластерного аналізу. Надійність адитивної шкали: коефіцієнт альфа Кронбаха.

Ключові поняття: дисперсія, середнє, кореляція, довірча ймовірність, довірчий інтервал, статистична гіпотеза, регресія, фактор, кластер

Література

1. Горбачик А.П., Сальнікова С.А. Аналіз даних соціологічних досліджень засобами SPSS: Навч. посібник. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С.41-78, 147-160.
2. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу. Моделі та практики. – К., 2003. - С.40-72.
3. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій/ 2-е видання. - К., 2007. – С. 25-36, 37-42, 71-122, 172-235.
4. Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних; Київський міжнародний інститут соціології. - К.: КМ Академія, 2004. – С. 27-55, 75-115.
5. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – С. 8-47, 174-186, 271-297.

4. Напрямок: Блоки вільного вибору студентів

4.1. "Прикладні соціологічні дослідження"

Тема 1. Інструментарій соціологічного опитування

Роль інструментарію в соціологічному дослідженні. Поняття та специфіка соціологічного вимірювання. Рівні вимірювання. Класифікація шкал. Одномірне шкалювання. Оціночні та установочні шкали. Шкалограмний аналіз. Метод парних порівнянь. Багатовимірне шкалювання. Традиційні критерії якості вимірювання. Статистичні показники надійності соціологічної інформації. Специфіка інструментарію в залежності від опитувальної методики. Будова анкети для масових опитувань. Сутність анкетного запитання. Класифікація запитань за формою. Класифікація запитань за змістом та за функціями. Поняття "проблемного" запитання. Тенденційні запитання. Сензитивні запитання.

Ключові слова: вимірювання, шкали, багатовимірне шкалювання, надійність, якість, типи запитань.

Тема 2. Емпіричні контент-аналітичні дослідження

Місце контент-аналізу в системі суміжних методів. Методологічні основи контент-аналізу. Етапи проведення емпіричного контент-аналітичного дослідження документів. Формалізований аналіз документів. Процедури квантифікації в контент-аналізі

Ключові слова: контент-аналіз, кількісний та якісний контент-аналіз, процедури квантифікації, одиниці аналізу, одиниці рахунку.

Тема 3. Методи вимірювання соціальних показників

Поняття та сутність соціального показника як теоретичного конструкту. Методологічні проблеми побудови показників в соціологічному дослідженні. Операціоналізація понять як основа побудови соціальних показників. Латентно-структурний аналіз понять за Лазарсфельдом. Одновимірне шкалювання. Оціночні та установочні шкали. Шкалограмний аналіз. Метод парних порівнянь. Багатовимірне шкалювання. Традиційні критерії якості вимірювання. Статистичні показники надійності соціологічної інформації. Система соціальних показників. Методологічні проблеми побудови системи соціальних показників у соціологічному дослідженні. Побудова соціальних індексів (на прикладі індексу задоволення життям та індексу соціального самопочуття) Сучасні системи соціальних показників. Інтегральні показники соціального розвитку країни. Соціальні індикатори розвитку. Поняття соціальної експертизи як методу інтегральних передбачень соціальної ситуації.

Ключові слова: соціальні показники, операціоналізація, одновимірне шкалювання, соціальні індекси, інтегральні показники, індикатори, соціальна експертиза.

Література

1. Дембіцький С. Розробка соціологічних тестів: методологія і практики її застосування : монографія. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. – С.43-58, 231-273.
2. Нікітіна Т. Теоретична та емпірична інтерпретація і операціоналізація поняття «валідність». Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 2. – С. 113–129.
3. Паніотто В., Харченко Н Методи опитування: Підручник. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2017, - С.19-35, 41-55, 82-102, 104-119, 144-171.
4. Сальнікова С. А. Багаторівневе моделювання як аналітична стратегія вимірювання релігійності. Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – Вип. 16. – С. 222–229.

5. Сучасні методики контент-аналізу: навч. посібн./ Батаєва К., Іванов В., Коритнікова Н., Костенко Н., Семотюк О., Юзва Л.; за заг. ред. Костенко Н., Батаєвої К. та Іванова В. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – С. 12-94, 99-117, 207-250.

4.2. "Соціологія урбанізації та глобалізації"

Тема 1. Соціологічні теорії міста та урбанізації

Гене́за становлення уявлень про урбанізаційні процеси та місто як соціальний феномен у соціології. Місто та урбанізація крізь призму досліджень виробничо-економічного підходу класиків соціологічної думки. Соціокультурна парадигма вивчення міста в соціології. Актуальні аспекти дослідження структури міського середовища в сучасних соціологічних теоріях. Соціальна група як елемент соціальної структури суспільства. Суб'єкти міського простору, їх ролі та функції. Соціологічні дослідження динаміки соціальних груп. Динамічні процеси міського життя. Соціологічний підхід до конструювання та проектування міст. Образ міста в сучасному українському соціологічному дискурсі.

Ключові слова: урбанізація, міське середовище, соціальні групи, проектування та конструювання міст, суб'єкти міського простору.

Тема 2. Соціологія глобалізації

Поняття глобалізації. Класифікація підходів до визначення глобалізації. Просторове, галузеве, агентне і часове розмаїття глобалізаційних процесів Суперечності та особливості сучасного етапу глобалізації. Економічна глобалізація як рушійна сила сучасних суспільних трансформацій. Витоки та зміст неолібералізму як ідеологічної основи економічної глобалізації. Економічна глобалізація, постфордизм і гнучке нагромадження. Транснаціональні корпорації як суб'єкти економічної глобалізації Глобальні нерівності і глобальне класоутворення. Політичні, соціальні та культурні відповіді на економічну глобалізацію. Перевинайдення політики і держави в умовах глобалізації. Транснаціональне громадянське суспільство як противага глобального капіталу. Культура в умовах глобалізації: гомогенізація, гібридизація чи зіткнення цивілізацій? Глобалізація як фактор кризи класичної соціологічної методології. Нові методи дослідження глобальних процесів. Застосування програмного середовища R у дослідженнях глобальних процесів і явищ. Особливості візуалізації просторових даних в програмі QGIS

Ключові слова: глобалізація, неолібералізм, постфордизм, транснаціональні корпорації, гібридизація, глобальні нерівності.

Тема 3. Соціологія соціальних переміщень

Соціальна стратифікація та соціальна мобільність. Поняття і типи соціальної мобільності Класичні теорії соціальної мобільності. Переміщення в соціальному просторі. Зміст та різновиди соціально-просторових переміщень. Статусні переміщення в соціальному просторі. Міграція як вид просторового переміщення. Поняття та різновиди міграції. Соціологічні дослідження міграційних процесів. Туристичні практики переміщень. Поняття туризму та практики мандрівок. Соціологічні дослідження туризму.

Ключові слова: соціальна стратифікація, мобільність, переміщення, міграція, туризм, мандрівки.

Література

1. Бауман З. Глобалізація: Наслідки для людини і суспільства. – К.: Видавничий дім «КМ-Академія», 2008. – С. 26-47, 64-82, 135-157, 201-220.

2. Гіденс Е. Нестримний світ: Як глобалізація перетворює наше життя. – К.: Альтерпрес, 2004. – С. 10-19, 53-62.
  3. Гелд Дейвід, Мак-Грю Ентоні. Глобалізація/антиглобалізація. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 1-9, 39-61, 82-93, 104-125.
  4. Глобальні модерності. – К.: «Ніка-Центр», 2013. – С. 17-48, 73-106, 135-157, 201-220.
  5. Канкліні Н. Г. Уявлена глобалізація. – К.: «Ніка-Центр», 2016. – С. 43-62, 105-122, 185-211.
  6. Соціологія міста: навчальний посібник / [Л. В. Малес, В. В. Серета, М. О. Соболевська, Ю. Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О. К. Міхеєвої. – Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. – С. 47-68, 93-126, 129-145, 166-180, 261-281.
-

IV. ПРИКЛАД РОЗВ'ЯЗАННЯ 2 ЗАВДАННЯ

Творче завдання з розробки аспектів методологічного розділу програми емпіричного дослідження за заданою темою, виконання якого оцінюється в 50 балів максимально і передбачає письмову творчу роботу студента за наступною логічною схемою:

- 1) формулювання об'єкту і предмету можливого емпіричного соціологічного дослідження за заданою темою;
- 2) формулювання 1-2 дослідницьких питань в рамках заданої теми;
- 3) концептуалізація (теоретична інтерпретація) 2-3 важливих понять дослідження, безпосередньо пов'язаних із сформульованими дослідницькими питаннями (п.2);
- 4) операціоналізація (емпірична інтерпретація) визначених в п.3 понять: перелік емпіричних індикаторів для кожного поняття;
- 5) формулювання 2-3 гіпотез, пов'язаних із дослідницькими питаннями (п.2);
- 6) вибір методу/методів збору інформації; обґрунтування вибору з урахуванням зробленої операціоналізації (п. 4) та необхідності перевірки визначених гіпотез (п.5).

Приклад виконання завдання.

Тема: «Ставлення студентів міста Києва до волонтерської діяльності»

1) Волонтерство, як феномен, з'явилося та почало розвиватися у нас в країні в середині 1990-х років, коли на теренах сучасної вже незалежної України почалась активна розбудова громадянського суспільства. Дослідження присвячено вивченню феномена волонтерства в сучасному українському суспільстві та, відповідно, дослідженню ставлення до цього феномена різних соціальних груп, зокрема, студентства столиці.

Об'єкт дослідження: феномен волонтерства

Предмет дослідження: ставлення до волонтерської діяльності студентів міста Києва

2) Можливі дослідницькі питання:

- Чи пов'язана оцінка студентами столиці волонтерства із їх залученістю до волонтерської діяльності?
- Чи впливає вивчення студентами суспільно-політичних дисциплін на їх ставлення до волонтерської діяльності?

3) Серед інших в дослідженні за названою темою основними будуть поняття «волонтерство» та «залученість до волонтерської діяльності»

«Волонтерська діяльність (волонтерство)» (лат. voluntarius - добровільний) – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Залученість до волонтерської діяльності – активність індивіда у одному або декількох напрямках волонтерської діяльності, зокрема, таких як допомога війську, соціальна допомога нужденним та немічним, екологічна діяльність та охорона довкілля, культура.

4) Емпіричні індикатори ставлення індивіда до волонтерства : відповіді на питання опитувальника про ставлення до соціально спрямованої діяльності, до добровільної безоплатної праці, до необхідності соціальної підтримки нужденних та немічних. Для

вимірювання ставлень може бути застосована шкала Лайкерта.

Емпіричні індикатори залученості індивіда до волонтерської діяльності: блок питань про самооцінку часу, що його витрачає респондент в середньому на тиждень на діяльність за певними напрямками волонтерської діяльності. Відповіді на ці питання можуть бути інтегровані у індекс (показник) активності, що вимірюється в обсязі часу, що його в середньому на тиждень за власною самооцінкою витрачає індивід на волонтерську діяльність. Більший обсяг часу інтерпретується як більша залученість у волонтерську діяльність.

5) Можемо припустити, що вивчення соціально-політичних дисциплін для молоді людини без значного власного життєвого досвіду є важливим джерелом отримання знань про соціальні проблеми суспільства. Крім того, молоді люди мають схильність приєднуватися до діяльності, що є соціально значущою, схвалюється суспільством та оцінюється як необхідна. Звідси висуваємо наступні дві гіпотези

Гіпотеза 1: Оцінка студентами волонтерства як феномену позитивно корелює із залученістю до волонтерської діяльності.

Гіпотеза 2: Вивчення суспільно-політичних дисциплін має позитивний вплив на ставлення до волонтерської діяльності.

6) Для перевірки зазначених гіпотез доцільним є збирання даних методом анкетування за місцем навчання студента. Мова може йти про кроссекційний дизайн дослідження, про вибіркове масове анкетування за ймовірнісною вибіркою, репрезентативність якої може бути оцінена. Генеральна сукупність такого опитування – студенти ЗВО міста Києва. Інформація про кількість ЗВО в місті та кількість студентів в кожному ЗВО є відкритою. Це дозволяє спланувати вибірку. Анкетування студентів може бути проведено за місцем навчання (для цього потрібна буде співпраця із адміністраціями ЗВО, що потраплять у вибірку).

Для перевірки першої гіпотези потрібно на даних масового анкетування студентів перевірити наявність позитивної кореляції між індексом ставлення до волонтерства та показником залученості до волонтерської діяльності.

Для перевірки другої гіпотези можна використати модель регресії, в якій залежною змінною виступає індекс ставлення до волонтерської діяльності а у якості незалежної змінної (фактору, чинника) виступає обсяг (в навчальних годинах або в освітніх кредитах) суспільно-політичних дисциплін, вивчених студентом (студенткою). Крім того, до моделі регресії в якості контрольних незалежних змінних, що також потенційно можуть мати вплив на залежну змінну, можна включити сімейний статус студента (дихотомічна змінна), самооцінку власного фінансового стану, вік студента, стать (дихотомічна змінна).